

Сталінська модель соціалізму у країнах Центрально-Східної Європи. Доля українців. Операція «Вісла». РЕВ.

Міні-презентація · матеріал уроку без тестів

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Наприкінці 1940-х років у Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії та Чехословаччині утвердилися подібні політичні й економічні механізми сталінської моделі: монополія компартії, репресії, державна власність, планова економіка, форсована індустріалізація та колективізація.

1. Спільні ознаки сталінської моделі

Сфера	Ознаки
Політика	Монополія компартії; підпорядкування парламентів і судів; переслідування опозиції.
Економіка	Націоналізація, централізовані плани, форсована індустріалізація, пріоритет важкої промисловості.
Село	Аграрні реформи з подальшою колективізацією та обмеженням приватного господарства.
Суспільство	Політичні репресії, контроль спецслужб, обмеження громадянських свобод.
Культура	Марксистсько-ленінська ідеологія, цензура, контроль освіти й медіа.

2. Польща

У Польщі після війни діяв формально коаліційний уряд, але радянська військова присутність і спецслужби допомогли комуністам усунути суперників. Вибори 1947 р. були сфальсифіковані, а в грудні 1948 р. створено Польську об'єднану робітничу партію (ПОРП). Її лідери проголосили курс на побудову соціалізму.

Окремою трагедією стала операція «Вісла» 1947 р. — примусове виселення близько 150 тис. українців із Лемківщини, Посяння, Підляшшя й Холмщини.

3. Угорщина

Після виборів 1945 р. комуністи не мали більшості, однак поступово ліквідували політичних конкурентів. У 1948 р. постала Угорська партія трудящих. Матяш Ракоші форсував індустріалізацію, насильницьку колективізацію й репресії. Така політика стала однією з причин глибокої кризи та революції 1956 р.

4. Болгарія

Після перевороту 9 вересня 1944 р. комуністи поступово усунули партнерів по Вітчизняному фронту. Монархію ліквідували за результатами референдуму 1946 р., а до 1948 р. БКП стала фактично єдиною реальною політичною силою. Економіка будувалася на державній власності та командному управлінні.

5. Румунія

У Румунії комуністи домоглися контролю над урядом, сфальсифікували вибори 1946 р., усунули опозицію та змусили короля Міхая I зректися престолу 30 грудня 1947 р. У 1948 р. виникла Румунська робітничка партія на чолі з Георгіу-Дежем. У 1962 р. завершили суцільну колективізацію.

6. Чехословаччина

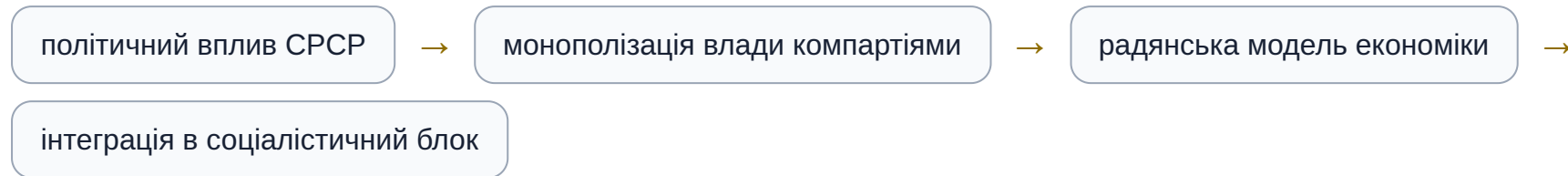
Після війни комуністи мали сильні позиції в коаліційному уряді. У лютому 1948 р. вони здійснили захоплення влади, після чого нова конституція закріпила «народну демократію», що фактично означало комуністичну диктатуру. Розгорнулися націоналізація, колективізація та репресії проти противників режиму.

7. Порівняльна таблиця

Країна	Ключова постать сталінського періоду	Характерна подія
Польща	Болеслав Берут	1948 р. — створення ПОРП; курс на соціалізм.
Угорщина	Матяш Ракоші	1948–1949 рр. — ліквідація політичної конкуренції, Угорська Народна Республіка.
Болгарія	Георгій Дімітров / Вилко Червенков	1946 р. — ліквідація монархії; 1948 р. — зміцнення монополії БКП.
Румунія	Георгіу-Деж	1947 р. — зречення короля; 1948 р. — комуністична партійна монополія.
Чехословаччина	Клемент Готвальд	Лютий 1948 р. — комуністичний переворот.

8. Чому моделі були такими подібними

Спільність пояснювалася вирішальним впливом СРСР, присутністю радянських військ у частині держав, контролем Москви над компартіями та орієнтацією на радянський досвід 1930-х років. У 1947 р. було створено Комінформбюро, а в 1949 р. — Раду економічної взаємодопомоги (РЕВ), що посилювали зв'язки соціалістичного блоку.

9. Опорні дати

1947

Сфальсифіковані вибори в Польщі;
операція «Вісла».

лютий 1948

Комуністичний переворот у
Чехословаччині.

грудень 1948

Створення ПОРП у Польщі.

1948

Створення Угорської партії трудящих і
Румунської робітничої партії.

1949

Створення РЕВ; оформлення
сталінської системи в більшості
держав регіону.

Підсумок уроку

Сталінська модель у різних країнах мала національні особливості, але її ядро було спільним: політична монополія, командна економіка й репресивний контроль суспільства. Саме внутрішні суперечності цієї моделі пізніше породили хвилі протестів і реформаторських спроб.